

Spis treści

Wstęp	9
-----------------	---

I. Specyfika powiązań regionalnych w Azji i Pacyfiku

Paweł Szwiec: Integracja w Azji Wschodniej – geneza, przejawy, skutki, perspektywy	13
Zbigniew Olesiński: Mechanizm organizacyjny procesów integracyjnych w Azji Południowo-Wschodniej	21
Malgorzata Pietrasiak: ASEAN-6 i ASEAN-4: problemy na drodze do integracji regionu Azji Południowo-Wschodniej	31
Katarzyna A. Nawrot: Proces integracji regionalnej państw ASEAN	46
Ewa Oziewicz: Nowy regionalizm azjatycki z perspektywy ASEAN	55
Krystyna Żołądkiewicz: Integracja ekonomiczna w regionie Pacyfiku na przykładzie Strefy Wolnego Handlu Australii i Nowej Zelandii	64
Anna Calek: Perspektywy rozwoju gospodarczego mikropaństw Południowego Pacyfiku w ramach ugrupowania integracyjnego SPARTECA	76
Karolina Klecha-Tylec: Wschodni Obszar Wzrostu ASEAN jako przykład współpracy subregionalnej	84
Malgorzata Dziembała: Stosunki gospodarcze i polityczne Unii Europejskiej z krajami ASEAN na początku XXI wieku	94
Katarzyna Żukrowska: Stan zaawansowania integracji w ramach ASEAN a stosunki z Unią Europejską	106

II. Płaszczyzny i obszary współpracy regionalnej w Azji i Pacyfiku

Mariusz Szuster: Przesłanki lokalizacji produkcji w krajach azjatyckich	123
Jarosław Brach: Zagrożenie ze strony chińskich i indyjskich producentów ciężarówek dla liderów europejskich	130
Edyta Pawlak: Liberalizacja handlu jako czynnik rozwoju ugrupowań integracyjnych rejonu Azji i Pacyfiku	146
Monika Wyrzykowska: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Chinach a bezpośrednie inwestycje Chińskiej Republiki Ludowej – najnowsze trendy i perspektywy	155
Sebastian Domżałski: Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w gospodarce Malezji na tle państw Azji Południowo-Wschodniej	165

Iwona Pawlas: Azja jako obszar funkcjonowania korporacji transnarodowych w zakresie działalności badawczo-rozwojowej	175
Bogusława Drelich-Skulska: Powiązania sieciowe przedsiębiorstw w regionie Azji i Pacyfiku	182
Elżbieta Pleśniak: Usługi outsourcingowe w Indiach	195
Szymon Mazurek: Giełdy papierów wartościowych w regionie Azji i Pacyfiku	206
Łukasz Fijałkowski: Regionalny wymiar bezpieczeństwa w Azji Południowo-Wschodniej. Idea Wspólnoty ASEAN w świetle koncepcji wspólnot bezpieczeństwa	216
Paweł Łyszczak: Rywalizacja o zasoby surowców energetycznych w basenie Morza Południowochińskiego	226

III. Makroekonomiczny wymiar procesów integracyjnych w Azji i Pacyfiku

Sebastian Bobowski, Marcin Haberla: Indie – narodziny drugiego azjatyckiego giganta?	237
Małgorzata Domiter: Znaczenie polityki handlowej Japonii dla jej dominującej pozycji w regionie Azji i Pacyfiku	246
Anna Jankowiak: Znaczenie ekonomiczne Hongkongu w regionie Azji i Pacyfiku	261
Aleksandra Kuźmińska: Brand China – wizerunek Chin w świecie w świetle rankingu Anholt Nation Brands Index	273
Patrycja Stermach: Ocena ryzyka państw ASEAN na podstawie metody klasyfikacji ryzyka kraju (<i>The Country Risk Classification Method – CRCM</i>)	282

IV. Społeczne i kulturowe wymiary procesów integracyjnych

Małgorzata Bartosik-Purgat: Kultura i konsument w świetle procesów globalnego rynku	293
Tadeusz Sporek: Społeczne problemy współczesnego świata – dylematy ochrony środowiska	305
Bogusław Bembenek: Japońskie grupy <i>keiretsu</i> w świetle koncepcji kapitału społecznego	315

Summaries

Paweł Szwiec: Integration in East Asia – causes, indications, outcomes, perspectives	20
Zbigniew Olesiński: Organizational mechanism of integrative processes in South-East Asia	30

Malgorzata Pietrasiak: ASEAN-6 and ASEAN-4: Problems on the way to the integration of South East Asia region	45
Katarzyna A. Nawrot: Process of regional integration in ASEAN countries	54
Ewa Oziewicz: New Asian regionalism from the ASEAN perspective	63
Krystyna Żołądkiewicz: Economic integration in Pacific Region on the example of Australia New Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement	75
Anna Calek: The perspectives of economic development of the micro-states of South Pacific integration group SPARTECA	83
Karolina Klecha-Tylec: BIMP-EAGA as an example of subregional co-operation	93
Malgorzata Dziębala: Economic and political relations between the European Union and ASEAN countries at the beginning of the 21 st century	105
Katarzyna Żukrowska: ASEAN integration progress and relations with the European Union	120
Mariusz Szuster: The circumstances of manufacturing localization in Asian countries	129
Jarosław Brach: Are Chinese and Indian truck makers able to threaten today's, especially European leaders?	145
Edyta Pawlak: Liberalization of trade as a factor stimulating development of integrative groups of Asia and Pacific region	154
Monika Wyrzykowska: FDI in China and China's FDI – new trends and prospects	164
Sebastian Domżałski: Foreign direct investment in Malaysia against Southeast Asia	174
Iwona Pawlas: Asia and R&D activity of transnational corporations	181
Bogusława Drelich-Skulska: Business networks in Asia and Pacific region	194
Elżbieta Pleśniak: Outsourcing services in India	205
Szymon Mazurek: Stock exchanges in Asia and Pacific	215
Łukasz Fijałkowski: Regional dimension of security in Southeast Asia. The project of ASEAN Community and the notion of security community	225
Paweł Łyszczak: Energy rivalry in the South China Sea	234
Sebastian Bobowski, Marcin Haberla: India – birth of second Asian giant?	245
Malgorzata Domiter: Significance of Japan's trade policy for its dominant position in the Asia-Pacific region	260
Anna Jankowiak: Hong Kong – the economic role in Asia-Pacific region	272
Aleksandra Kuźmińska: Brand China – the image of China in the world according to Anholt Nation Brands Index	281
Patrycja Stermach: The Association of Southeast Asian Nations in the OECD Country Risk Classification	288

Malgorzata Bartosik-Purgat: Culture and consumer in the process of global market	304
Tadeusz Sporek: Social problems of the contemporary world – the dilemmas of environmental protection	314
Bogusław Bembek: Japanese <i>keiretsu</i> groups in the light of social capital conception	327

Łukasz Fijałkowski

Uniwersytet Wrocławski

**REGIONALNY WYMIAR BEZPIECZEŃSTWA
W AZJI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ.
IDEA WSPÓLNOTY ASEAN W ŚWIETLE KONCEPCJI
WSPÓLNOT BEZPIECZEŃSTWA**

1. Wstęp

W roku 2003, na 9 szczycie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), w tzw. Deklaracji Zgody II (znanej również jako Deklaracja z Bali II)¹ ogłoszono plan powołania do 2020 r. Wspólnoty ASEAN, opartej na trzech filarach: wspólnocie gospodarczej, bezpieczeństwa oraz społeczno-kulturalnej. W następnym roku na szczycie w Laosie przyjęto program działania z Vientiane² mający służyć realizacji powyższego celu. Działania te stanowiły kolejny etap aktywności ASEAN, zmierzający do pogłębienia współpracy regionalnej w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Bezpośrednią przyczyną tych działań, owocujących m.in. instytucjonalizacją współpracy z trzema krajami Azji Północno-Wschodniej (ChRL, Japonią i Republiką Korei) w ramach ASEAN+3 (APT), powołaniem nowego forum w postaci szczytu Azji Wschodniej – East Asian Summit (do którego zaproszono również Indie, Australię i Nową Zelandię), a także utworzeniem mechanizmów ściślejszej współpracy gospodarczej (np. inicjatywa z Chiang Mai), był kryzys azjatycki z 1997 roku. Obnażył on w pełni słabość zarówno państw członkowskich, jak i samej organizacji. Poprzedni optymizm zanikł, natomiast wzmożła się krytyka ujawniająca wyraźne ograniczenia modelu integracji przyjętego w ramach ASEAN. Dodatkowo problematyczna stała się możliwość pozytywnego wpływu ze strony stowarzyszenia na kształtowanie stabilnego i pokojowego środowiska regionalnego. Stało się to widoczne zwłaszcza w kontekście sytuacji w Birmie/Myanmarze oraz Timorze Wschodnim. Poszerzenie członkostwa ASEAN o Wietnam (1995), Birnę/Myanmar, Laos (1997) oraz

¹ *Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II)*, <http://www.aseansec.org/15159.htm>.

² *ASEAN Security Community Plan of Action*, <http://www.aseansec.org/16826.htm>.

Kambodżę (1999) dodatkowo nadwyreżyło dotychczas wypracowane ramy współdziałania znane jako Sposób ASEAN (ASEAN Way)³. W tej sytuacji, wobec głosów o kryzysie organizacji oraz jej malejącym znaczeniu, stowarzyszenie przystąpiło do realizacji ambitnych celów mających nadać nowy impuls regionalnej współpracy.

2. Regionalizm i wspólnota bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych

Regionalizm i regionalizacja, obok globalizacji, należą do dominujących trendów współczesnego świata. Dążenie do współpracy i integracji w ramach regionów samo w sobie nie jest zjawiskiem nowym. Jednakże tym, co odróżnia obecną fazę regionalizacji, tzw. nowy regionalizm, od wcześniejszych projektów integracyjnych na świecie, jest rozszerzenie się grupy podmiotów w nie zaangażowanych oraz niezamykanie się tylko w sferze ekonomicznej i wojskowej. Nowy regionalizm ma charakter wielowymiarowy, otwarty, bardziej spontaniczny i jest równocześnie rezultatem oraz odpowiedzią na procesy globalizacji⁴.

W zakresie bezpieczeństwa regionalnego obserwuje się odejście od ściśle militarnego rozumienia tego zagadnienia. Wobec „nowych” zagrożeń dla bezpieczeństwa oraz poszerzania i pogłębiania samego terminu na znaczeniu zyskały projekty szerszej współpracy, dopuszczające nowe zagadnienia, w tym społeczne, kulturalne i ekonomiczne. Jest charakterystyczne, iż państwa, nie mogąc skutecznie przeciwdziałać problemom globalnym, są bardziej skłonne do współdziałania na poziomie regionalnym. To dlatego kwestie szeroko rozumianego bezpieczeństwa należą do czynników zachęcających państwa do współpracy. Należy tutaj jednak zauważyć, iż jeśli w Europie mamy do czynienia z pogłębioną integracją państw, sprzyjającą zmianom w podejściu do tradycyjnego rozumienia suwerenności, to w Azji Południowo-Wschodniej regionalna współpraca ma za zadanie przede wszystkim wzmocnić struktury państwa i służyć stabilności reżimów politycznych.

Kwestie związane z bezpieczeństwem odgrywają ważną rolę w regionalnej współpracy w Azji Południowo-Wschodniej. Utworzenie ASEAN w 1967 r. można rozpatrywać w kategoriach gotowości pierwotnych państw członkowskich⁵ do stworzenia bardziej stabilnego i pokojowego regionu, który został już w tym czasie doświadczony przez liczne napięcia i konflikty. Bardziej współcześnie wydarzenia z przełomu XX i XXI w. obnażyły dużą wrażliwość państw regionu na zagrożenia

³ Nowe państwa członkowskie ASEAN niekoniecznie mogły dostosować się do wypracowanych dotychczas na gruncie stowarzyszenia form współpracy, opartych m.in. na bliskich więziach między politykami.

⁴ Szerzej: *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*, red. K. Jędrzejczyk-Kuliniak, L. Kwieciński, B. Michalski, E. Stadtmüller, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2008.

⁵ Chodzi tutaj o Indonezję, Filipiny, Malezję, Singapur i Tajlandię.

mające swoje źródło zarówno wewnątrz, jak i poza regionem, oraz ograniczoną możliwość im przeciwdziałania. Państwa ASEAN mają niewielką szansę na samodzielne kształtowanie swojego otoczenia, mogąc często jedynie reagować na wydarzenia mające swoje źródło poza regionem⁶.

W sytuacji, gdy mamy do czynienia z ideą utworzenia wspólnoty bezpieczeństwa w Azji Południowo-Wschodniej, należy rozważyć, czym jest taka wspólnota na gruncie stosunków międzynarodowych. Koncepcja wspólnot bezpieczeństwa została stworzona w latach pięćdziesiątych XX w. przez K. Deutscha i odnosiła się do obszaru północnoatlantyckiego. W ostatnich latach została ona wskrzeszona przez szkołę konstruktywistyczną⁷. W klasycznym ujęciu wspólnota bezpieczeństwa to grupa państw, które zostały zintegrowane, czyli osiągnęły poczucie wspólnoty wyrażające się w istnieniu instytucji i praktyk dostatecznie sprawnych i powszechnych, aby zapewnić w dłuższym czasie pokojowy charakter wszelkich zmian dotyczących danej społeczności. W ramach wspólnoty bezpieczeństwa pojawiające się problemy powinny być rozwiązane na drodze pokojowej, w ramach odpowiednich instytucji i bez uciekania się do użycia siły⁸.

Takie wspólnoty mogą ulec „amalgamacji” poprzez formalne polityczne połączenie uczestniczących w nich jednostek (np. USA) lub pozostać „pluralistyczne”, a członkowie zachowują niepodległość i suwerenność. W odniesieniu do państw Azji Południowo-Wschodniej nie można mówić o amalgamacji, w związku z tym bardziej właściwe wydaje się rozpatrywanie ASEAN jako pluralistyczną wspólnotę bezpieczeństwa. Mamy tu do czynienia z regionem złożonym z suwerennych państw, w którym wypracowano niezawodne metody pokojowej zmiany. Dwoma podstawowymi cechami wspólnoty bezpieczeństwa jest brak wojny oraz znaczących zorganizowanych przygotowań do wojny przeciwko innemu członkowi wspólnoty. Nie znaczy to, że nie zachodzą różnice interesów, spory czy rozbieżności pomiędzy państwami. Jednak, co istotne, wszelkie różnice rozstrzygane są środkami pokojowymi, bez uciekania się do groźby użycia lub użycia siły⁹. Konstruktywiści przykładają tutaj wagę do znaczenia instytucji, norm i intersubiektywnego procesu budowania tożsamości w tworzeniu wspólnoty bezpieczeństwa¹⁰.

Rozwijając koncepcję K. Deutscha, E. Adler i M. Barnett wyróżnili trzy etapy w rozwoju wspólnoty bezpieczeństwa:

⁶ M. Beeson, *Southeast Asia and the politics of vulnerability*, „Third World Quarterly” 2002 vol. 23 nr 3.

⁷ *Security Communities*, red. E. Adler, M. Barnett, Cambridge University Press, Cambridge 1998.

⁸ S. Konopacki, *Komunikacyjna teoria integracji politycznej Karla Deutscha*, „Studia Europejskie” 1998 nr 1, s. 38.

⁹ Ł. Fijałkowski, *Azja Południowo-Wschodnia jako wspólnota bezpieczeństwa*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2007 nr 8.

¹⁰ *Security Communities...*, A. Acharya, *Constructing a Security Community in South East Asia: ASEAN and the problem of regional order*, Routledge, London-New York 2001.

1. Fazę początkową (*nascent*), gdzie utworzenie samej wspólnoty bezpieczeństwa nie jest głównym celem współpracy, lecz mamy już do czynienia z mechanizmami mającymi umożliwić przyszłą ewolucję w tym kierunku.

2. Fazę rozwijającą (*ascendant*), w której państwa dążą do wspólnoty bezpieczeństwa i idą w kierunku procesów tworzenia intersubiektywnych i kolektywnych tożsamości.

3. Fazę dojrzałą (*mature*), kiedy to mamy do czynienia z właściwą wspólnotą bezpieczeństwa¹¹.

Koncepcja wspólnot bezpieczeństwa jest blisko związana z istnieniem demokratycznych instytucji i funkcjonującym społeczeństwem obywatelskim, zatem klasycznej wersji nie można w pełni zastosować do Azji Południowo-Wschodniej. Jednakże bardziej właściwe wydaje się użycie wspólnot bezpieczeństwa w formie początkowej lub rozwijającej się, zaznaczając jednocześnie, iż tworzenie wspólnoty bezpieczeństwa jest raczej procesem, a nie jednorazowym aktem lub stanem końcowym. Nie jest to także proces linearny, a zatem wspólnota bezpieczeństwa może ulec rozkładowi lub jej rozwój może ulec przerwaniu¹². W odniesieniu do pierwszej fazy formowania się wspólnoty bezpieczeństwa A. Collins zauważa, iż w praktyce nie różni się ona diametralnie od reżimu bezpieczeństwa¹³. Ten ostatni to zasady, reguły i normy, które pozwalają państwom na przezwycięzenie dylematu bezpieczeństwa poprzez istnienie odwzajemnionych oczekiwań co do wzajemnego zachowania. Niemniej jednak reżim bezpieczeństwa nie implikuje długotrwałych zmian w zachowaniach jego uczestników, a funkcję mitygującą pełni rachunek potencjalnych zysków w stosunku do strat¹⁴.

3. ASEAN jako wspólnota bezpieczeństwa?

Dyskusja na temat wspólnoty bezpieczeństwa w Azji Południowo-Wschodniej toczy się równocześnie na dwóch poziomach. Z jednej strony mamy do czynienia z językiem oficjalnych dokumentów ASEAN oraz wypowiedziami polityków, z których wynika, iż długofalowym celem stowarzyszenia jest urzeczywistnienie w pełni funkcjonującej wspólnoty ASEAN w regionie, w tym wspólnoty bezpieczeństwa. Jednakże ten poziom pozostaje w znacznym stopniu „retoryczny” i można przyjąć, iż jest w ramach ASEAN w „dobrym tonie” mówić o dążeniu i urzeczywistnianiu wspólnoty. Tymczasem rzeczywistość jest o wiele bardziej złożona i wieloznaczna.

Drugim poziomem debaty jest polemika między naukowcami zajmującymi się regionem na temat tego, czy ASEAN był, jest lub kiedykolwiek będzie wspólnotą

¹¹ *Security Communities...*

¹² A. Acharya, op. cit.

¹³ A. Collins, *Forming a security community: lessons from ASEAN*, „International Relations of the Asia-Pacific” 2007 vol. 7.

¹⁴ R. Jervis, *Security regimes*, „International Organization” 1982 vol. 36 nr 2.

bezpieczeństwa. Obydwa poziomy są ze sobą powiązane, gdyż opinie formułowane przez środowiska naukowe wpływają bezpośrednio jeśli nie na funkcjonowanie ASEAN, to na „język” organizacji i jej cele¹⁵. Według krytyków prowadzi to do unikania prawdziwej debaty na temat rzeczywistych osiągnięć ASEAN

w kształtowaniu własnego otoczenia oraz tworzenia swoistego rodzaju „politycznej poprawności” powodującej popadanie części naukowców w „aseanologię”¹⁶.

Powyższą debatę można częściowo wpisać w spór między realistami a konstruktywistami na temat sposobu, w jaki najpełniej można opisać i wytłumaczyć stosunki międzynarodowe w Azji Południowo-Wschodniej. Do tej pory najsilniejszym głosem w debacie jest praca A. Acharyi *Constructing a Security Community In Southeast Asia. ASEAN and the problem of regional order* (por. przypis 10). Stwierdza on m.in., że ASEAN był najbliższym utworzenia wspólnoty bezpieczeństwa w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Stowarzyszenie znajdowało się wtedy co najmniej w fazie początkowej, lecz późniejsze rozszerzenie organizacji oraz kryzys azjatycki doprowadziły do zmniejszenia prawdopodobieństwa stworzenia spójnej i trwałej wspólnoty. Sposób ASEAN (ASEAN Way)¹⁷, który wcześniej przyczynił się do sukcesu organizacji, stał się przeszkodą w dalszej integracji. Istnienie kolektywnego poczucia tożsamości jest dyskusyjne, choć jest ono z pewnością bardziej prawdopodobne w ramach starych państw członkowskich. Jednak podstawową słabością ASEAN jest elitarystyczny charakter współpracy. Oznacza to, iż możemy mówić o wytworzeniu się bliskich relacji między politykami państw regionu, lecz nie jest to już możliwe w kontekście społeczeństw tych państw. Pomimo zmian, jakie nastąpiły w ostatnim czasie, organizacje pozarządowe (*non-government organizations* – NGOs), które można traktować jako przejaw istnienia społeczeństwa obywatelskiego, mają ograniczony wpływ na kształtowanie polityki państw. Co więcej, prężnie działające NGOs wymagałyby odpowiednich zmian ustrojowych w regionie, gdzie przemiany demokratyczne są ograniczone i ich ostateczny kierunek pozostaje niepewny. Co prawda w ramach ASEAN można dostrzec kroki mające zwiększyć wpływ społeczny na funkcjonowanie organizacji, np. w postaci ASEAN Peoples’ Assembly¹⁸, należy jednak zaznaczyć, iż rzeczywiste zmiany nie są możliwe bez odpowiedniego zredefiniowania takich zasad i norm, jak nieingerencja w wewnętrzne sprawy innego państwa

¹⁵ Jest to możliwe m.in. poprzez funkcjonowanie *think tanks* w ramach Instytutów Studiów Międzynarodowych i Strategicznych ASEAN (ISIS-ASEAN).

¹⁶ D.M. Jones, M.L.R. Smith, *Is there a sovietology of South-East Asian studies?*, „International Affairs” 2001 vol. 77 nr 4.

¹⁷ W ten sposób określa się normy i zasady mające regulować sposób funkcjonowania ASEAN, które zostały zawarte m.in. w głównych dokumentach stowarzyszenia, wywodzące się z jednej strony z powszechnie akceptowanych norm międzynarodowych, i z drugiej z praktyki działania państw regionu opartej np. na malajskiej tradycji rozwiązywania sporów i podejmowania decyzji.

¹⁸ M. Caballero-Anthony, *Non-state regional governance mechanism for economic security: the case of the ASEAN peoples’ assembly*, „The Pacific Review” 2004 vol. 17 nr 4.

lub kwestia suwerenności. Stanowią one trzon dotychczasowego funkcjonowania ASEAN i próby ich zmian (a raczej reinterpretacji, np. ze strony Tajlandii) spotkały się z silnym sprzeciwem. Wszystko to powoduje, że wspólnota bezpieczeństwa ASEAN jest w praktyce niemożliwa bez jednoczesnego zaistnienia prawdziwej wspólnoty społeczno-kulturalnej ASEAN.

Dotychczasowe funkcjonowanie ASEAN spotyka się z surową oceną części naukowców, którzy stwierdzają wprost, iż ASEAN „w rzeczywistości jest imitacją wspólnoty”¹⁹ lub że jest co najwyżej pewną wspólnotą dyplomatyczną²⁰, najlepiej działającą w razie prób ingerencji z zewnątrz w sprawy regionu. Podnoszona jest również kwestia przywiązania samych państw do tak cenionych zasad działania, jak konsultacje lub kompromis. T. Nischalke, badając reakcje państw ASEAN na 14 wydarzeń w latach 1988-1997 i ich zgodność z normami ASEAN, zauważa wzrost zgodności w latach 1992-1997, lecz dodaje także, iż nie powodowało to pogłębienia poczucia wspólnej tożsamości²¹. N. Khoo odnosi się natomiast do faktu, iż normy te często były łamane (choć spotyka się z interesującą repliką ze strony A.D. Ba)²².

Niemniej wydaje się, iż w ciągu 40 lat państwom ASEAN udało się wytworzyć zespół wspólnych norm i pewne poczucie kolektywnej tożsamości, zwłaszcza w relacjach z państwami spoza regionu. Jednak istnienie tych norm niekoniecznie oznacza pełne się do nich dostosowanie. W kwestiach bezpieczeństwa jest to szczególnie widoczne w poszukiwaniu odpowiednich zabezpieczeń poprzez kontakty, np. z USA (Filipiny, Singapur) lub Australią (Indonezja). Dwuznaczne jest także stanowisko państw ASEAN w kontaktach z Chinami. Z drugiej strony można uznać za sukces organizacji to, iż zasady wypracowane na jej gruncie stanowią podstawę współpracy w ramach Forum Regionalnego ASEAN (ARF), APT lub forum Szczytu Azji Wschodniej (East Asia Summit – EAS). Pytaniem otwartym jest natomiast to, czy będzie to miało korzystny wpływ na poziom integracji w Azji Wschodniej.

4. ASEAN – wyzwania dla dalszej współpracy

Począwszy od 1997 r., ASEAN musiał stawić czoło wyzwaniom, które wzbudziły wątpliwości na temat zdolności stowarzyszenia w utrzymaniu porządku

¹⁹ D.M. Jones, M.L. Smith, *The changing security agenda in southeast Asia: Globalization, new terror, and the delusions of regionalism*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2001 vol. 24.

²⁰ M. Leifer, *The ASEAN peace process: a category mistake*, „The Pacific Review” 1999 vol. 12 nr 1.

²¹ T. Nischalke, *Insights from ASEAN's foreign policy co-operation: The 'ASEAN Way', a Real Spirit or a Phantom?*, „Contemporary Southeast Asia” 2000 vol. 22 nr 1.

²² N. Khoo, *Deconstructing the ASEAN security community: a review essay*, „International Relations of the Asia-Pacific” 2004 vol. 4; A.D. Ba, *On norms, rule breaking, and security communities: a constructivist response*, „International Relations of the Asia-Pacific” 2005 vol. 5.

regionalnego, spójności samej organizacji, jej skuteczności i znaczenia, a nawet przyszłości. Wśród krytycznych opinii pojawiły się słowa o „kryzysie wieku średniego”. Oprócz tego mamy do czynienia ze zgodą, iż poszerzenie członkostwa ASEAN o nowe państwa zmniejszyło jego spójność, a także wprowadziło członków niedostatecznie zaznajomionych z dotychczasowym sposobem funkcjonowania organizacji (czyli z tzw. ASEAN Way). Kolejnym wyzwaniem dla ASEAN stał się kryzys finansowy z 1997 r., który poważnie dotknął najważniejsze państwa regionu. Spowodował on wśród nich zrozumiałe dążenia do jak najszybszego przezwyciężenia skutków ekonomicznych kryzysu i utrzymania wewnętrznej stabilności politycznej, co spowodowało większe skupienie się państw członkowskich przede wszystkim na kwestiach wewnętrznych. Istotne dla regionalnej współpracy w regionie są także wydarzenia mające miejsce poza Azją Południowo-Wschodnią, lecz bezpośrednio wpływające na sytuację tutejszych państw. Wśród takich zmian w środowisku międzynarodowym można wymienić m.in. szybko wzrastającą pozycję Chin oraz politykę USA po zamachach z 11 września 2001 r. i tzw. wojnę z terroryzmem.

ASEAN nie odgrywał istotnej roli w rozwiązaniu problemu Timoru Wschodniego, tak samo jak stowarzyszenie nie potrafi poradzić sobie z rządzącą w Birnie/Myanmarze juntą wojskową. To ostatnie zagadnienie wiąże się z (jak do tej pory) najpoważniejszą debatą w ASEAN na temat potrzeby zmian w jego funkcjonowaniu. Jej wynik jednak świadczy o braku gotowości do wprowadzenia istotniejszych modyfikacji do dotychczasowych zasad.

W roku 1997 Surin Pitsuwan, ówczesny minister spraw zagranicznych Tajlandii, zgłosił propozycję zmian mających doprowadzić do tego, aby ASEAN odgrywał bardziej znaczącą i konstruktywną rolę w kwestiach mających wpływ na region. Koncepcja ta, tzw. elastyczne zaangażowanie (*flexible engagement*), miała uczynić ASEAN bardziej otwartym na sprawy wewnętrzne państw członkowskich i w sprawach regionalnych, co wiązać się miało także z kwestiami interwencji humanitarnych, popieraniu praw człowieka i demokratyzacji. Koncepcja ta spotkała się z silną opozycją, pomimo iż bezpośrednio nie atakowała ASEAN Way, a raczej dążyła do poszerzenia interpretacji dotychczasowych zasad. Następną propozycją, która, wobec nieskuteczności konstruktywnego zaangażowania (*constructive engagement*), jak państwa ASEAN nazwały wspólną politykę wobec reżimu wojskowego w Birnie (przyjętą na początku lat dziewięćdziesiątych), miała w zamierzeniu zwiększyć rolę ASEAN w kwestiach regionalnych, jest przedstawiona przez malezyjskiego polityka Anwara Ibrahima idea konstruktywnej interwencji. Miała ona pozwolić stowarzyszeniu na pomoc w uniknięciu wewnętrznego załamania wśród słabszych i bardziej podatnych na takie zagrożenia członków organizacji. Miała ona mieć formę bezpośredniej pomocy we wzmocnieniu procesów demokratycznych, oznaczać zwiększone zaangażowanie w reformy prawne i administracyjne, rozwój „kapitału ludzkiego” oraz ogólne wzmocnienie społeczeństwa

obywatelskiego i rządów prawa w danym państwie²³. Miało to szczególne znaczenie nie tylko w stosunku do Birmy, ale także wobec zmian, jakie następowały w Indonezji. Obydwie propozycje zostały jednakże odrzucone, a obecny premier Malezji, ówczesny minister spraw zagranicznych Abdullah Badawi, zauważył, że członkowie ASEAN zawsze współpracowali w rozwiązywaniu wspólnych problemów, które czasami wymagały komentowania spraw każdej ze stron, ale było to robione „cicho, jak przystało na wspólnotę przyjaciół związanych współpracą i mających na względzie, że kłótnia podkopuje zdolność ASEAN do pracy nad zagadnieniami szczególnie ważnymi dla naszego wspólnego powodzenia²⁴”. Wypowiedź ta oddaje ducha, w jakim jest traktowana współpraca państw regionu. Ostatecznie państwa ASEAN zdecydowały się przyjąć nową zasadę zwiększonego współdziałania (*enhanced interaction*) jako formułę wzajemnych relacji między nimi, choć późniejsze wydarzenia pokazały w praktyce brak większych zmian w sposobie funkcjonowania ASEAN. Zwiększone współdziałanie, mające pozwalać na ograniczoną „krytykę” sytuacji wewnętrznej danego państwa przez inne, okazało się niczym innym, jak konstruktywnym zaangażowaniem „w przebraniu”.

Kwestia Birmy/Myanmaru jest tylko jednym z licznych wyzwań, przed jakimi stoi ASEAN w drodze ku urzeczywistnieniu wspólnoty bezpieczeństwa w regionie. Istotnym elementem takiej wspólnoty jest wyrzeczenie się przemocy w rozwiązywaniu konfliktów i sporów. Tymczasem krajom członkowskim ASEAN niezwykle trudno przychodzi m.in. rozwiązanie licznych sporów terytorialnych. Kłopotliwe jest także wypracowanie wspólnych ram przeciwdziałania zagrożeniom wynikającym z degradacji środowiska naturalnego, terroryzmu i piractwa, handlu narkotykami oraz migracji. W wielu przypadkach rozwiązanie problemów jest odkładane na później wobec niemożności wypracowania satysfakcjonującego wszystkie strony konsensusu.

5. Podsumowanie

Na przełomie XX i XXI w. ASEAN znajduje się w wyjątkowej sytuacji. Optymizm, jaki dominował w regionie do końca lat dziewięćdziesiątych, przysnął w obliczu kłopotów związanych z kryzysem azjatyckim z 1997 r., lecz jednocześnie podjęto działania na rzecz szerszej integracji w Azji Wschodniej. W ramach samego stowarzyszenia można zauważyć chęć dostosowania dotychczasowych metod współpracy do nowych wyzwań. W tym kontekście można traktować deklarację przyjętą na szczycie w Bali w 2003 r. lub ostatnio podpisaną w Singapurze w 2007 r. tzw. Kartę ASEAN²⁵.

²³ A. Acharya, *How ideas spread: Whose norms master? Norm localization and institutional change in Asian regionalism*, „International Organization” Spring 2004 vol. 58, s. 262.

²⁴ *Ibidem*, s. 263.

²⁵ *Charter of the Association of Southeast Asian Nations*, <http://www.aseansec.org/21069.pdf>.

Jednak gdy przyjrzymy się dotychczasowemu funkcjonowaniu ASEAN, możliwość zaistnienia rzeczywistej wspólnoty bezpieczeństwa staje się problematyczna. Istniejące normy i zasady, które odegrały swoją rolę w przeszłości, obecnie mogą stanowić przeszkodę w pogłębieniu współpracy i tworzeniu się szerszej, regionalnej tożsamości wśród tamtejszych społeczeństw. Pomimo niewątpliwego posiadania wizji przyszłości, w ramach ASEAN zawsze brakowało możliwości (a często również chęci) do ich wprowadzania w życie. Niemniej jednak nie oznacza to braku sukcesów we współpracy między państwami Azji Południowo-Wschodniej. Na uwagę zasługuje tu fakt, iż od momentu powstania stowarzyszenia kraje będące jego członkami zdołały wytworzyć normy zachowań, które pozwoliły na utrzymanie pokoju między nimi. Dodatkowo należy pamiętać, iż kraje Azji Południowo-Wschodniej znajdują się w większości na etapie budowy nowoczesnego państwa narodowego. Zatem proces formowania się wspólnoty bezpieczeństwa, która to koncepcja początkowo odnosiła się do Europy Zachodniej, niekoniecznie musi zakończyć się sukcesem. Także jej ostateczny kształt może odbiegać od teoretycznych założeń.

Literatura

- Acharya A., *Constructing a Security Community in South East Asia: ASEAN and the problem of regional order*, Routledge, London-New York 2001.
- Acharya A., *How ideas spread: Whose norms master? Norm localization and institutional change in Asian regionalism*, „International Organization” 2004 vol. 58.
- ASEAN Security Community Plan of Action, <http://www.aseansec.org/16826.htm>.
- Ba A.D., *On norms, rule breaking, and security communities: a constructivist response*, „International Relations of the Asia – Pacific” 2005 vol. 5.
- Beeson M., *Southeast Asia and the politics of vulnerability*, „Third World Quarterly” 2002 vol. 23 nr 3.
- Caballero-Anthony M., *Non-state regional governance mechanism for economic security: the case of the ASEAN peoples' assembly*, „The Pacific Review” 2004 vol. 17 nr 4.
- Charter of the Association of Southeast Asian Nations*, <http://www.aseansec.org/21069.pdf>.
- Collins A., *Forming a security community: lessons from ASEAN*, „International Relations of the Asia-Pacific” 2007 vol. 7.
- Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II)*, <http://www.aseansec.org/15159.htm>.
- Fijałkowski Ł., *Azja Południowo-Wschodnia jako wspólnota bezpieczeństwa*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2007 nr 8.
- Jervis R., *Security regimes*, „International Organization” 1982 vol. 36 nr 2.
- Jones D.M. and Smith M.L., *Is there a sovietology of South-East Asian Studies?*, „International Affairs” 2001 vol. 77 nr 4.
- Jones D.M., Smith M.L., *The changing Security Agenda in Southeast Asia: Globalization, new terror, and the delusions of regionalism*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2001 vol. 24.
- Khoo N., *Deconstructing the ASEAN security community: a review essay*, „International Relations of the Asia – Pacific” 2004 vol. 4.
- Konopacki S., *Komunikacyjna teoria integracji politycznej Karla Deutscha*, „Studia Europejskie” 1998 nr 1.

-
- Leifer M., *The ASEAN peace process: a category mistake*, „The Pacific Review” 1999 vol. 12 nr 1.
- Nischalke T., *Insights from ASEAN's foreign policy co-operation: The 'ASEAN Way', a real spirit or a phantom?*, „Contemporary Southeast Asia” 2000 vol. 22 nr 1.
- Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*, red. K. Jędrzejczyk-Kuliniak, L. Kwieciński, B. Michalski, E. Stadtmüller, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2008.
- Security Communities*, red. E. Adler, M. Barnett, Cambridge University Press, Cambridge 1998.

REGIONAL DIMENSION OF SECURITY IN SOUTHEAST ASIA. THE PROJECT OF ASEAN COMMUNITY AND THE NOTION OF SECURITY COMMUNITY

Summary

This paper aims to examine the issue of changing security environment and the possible explanation of the phenomenon of security regionalism in Southeast Asia evolving around ASEAN (Association of Southeast Asian Nations). In 2003 the leaders of ASEAN announced its intention to create by 2020 an ASEAN Community. However, the status of the organization as a security community is challenged, and we are witnesses of the longstanding debates among the scholars interested in the Southeast Asian affairs. In fact, it seems that ASEAN was closer to creation of security community before the enlargement in the 90s. We can ask the questions: does there exist a real possibility to transform ASEAN and Southeast Asia into security community? Is the contested regional identity enough without the involvement of regional civil society? One is sure, the currently dominant patterns of co-operation in ASEAN are under strong pressure from in- and outside the region.